

Carsten Bagge Laustsen og Rasmus Ugilt Kampen om terrorbegrebet

Hvad er terror? Spørgsmålet har været overraskende vanskeligt at give et definitivt svar på. Vi går til problemet ved at bruge William Connollys teori om essentielt omtvistede begreber. Her er tre karakteristika væsentlige: begrebers normativitet, kompleksitet og anvendelse. Vores formål er ikke at præsentere en endelig definition af terrorbegrebet, men derimod at give en ny ramme for studiet af kampen om begrebets mening. Samtidig positionerer vi os i modsætning til såvel realistiske som konventionalistiske tilgange til at definere begrebet som til andre og mere brugte tilgange til studiet af kampen om dets mening. Vi påpeger således forskellene på vores tilgang og dem, der eksempelvis bruges inden for analyser af hegemoni og diskursive formationer og inden for begrebshistorie. Vi argumenterer for, at Connollys tilgang kan udgøre en produktiv ramme for undersøgelse af begrebets kontestering, fordi den belyser, hvad det overhovedet vil sige, at et begreb er essentielt omtvistet, og fordi den tillader os bedre at se forskellige niveauer af enighed og uenighed.

Hvad er terror?

Da vi så billederne fra World Trade Center i 2001, fra den bombesprængte skole i Breslan i 2004, fra Oslo og Utøya i 2011, fra Boston Maraton i 2013 eller fra Krudttønden og den jødiske synagoge i København 2015 var vi ikke i tvivl om, hvad vi havde set: Det var terror! Spørgsmålet er imidlertid, om vi mener det samme, når vi bruger dette ord.

Findes der en konsistent definition, som meningsfyldt kan rumme myriaden af forskellige fænomener, vi efterhånden betegner som terror? Har de russiske anarkisters angreb mod Zarens familie meget, hvis overhovedet noget, til fælles med Aum Shinrikyo sarinangreb i Tokyos undergrundsbane i 1995? Har Stalins terrorregime, som kostede millioner livet, noget væsentligt til fælles med det, man i dag tematiserer som cyberterrorisme, og som indtil videre kun har afstedkommet materiel skade?

Begrebet terror fungerer helt oplagt som et signalord på linje med stærkt normativt ladede ord som ”ondskab” og ”vold”. Det signalerer et drama, der forpligter og kalder os til resolut handling. Men det fungerer også deskriptivt. Det beskriver en handling, som adskiller sig fra andre former for vold og andre former for politisk aktivisme. Begrebet er altid både beskrivende og evaluerende.

Spørgsmålet om, hvad der er terror, har været genstand for intens diskussion blandt terrorforskere, hvilket en af de vigtigste bøger i terrorforskningens korte historie er et godt bevis på. I *Political Terrorism* oplister Alex Schmid og Albert J. Jongman (1988) 109 væsentligt forskellige definitioner på terror – definitioner som de har fundet i blandt andet forskningslitteratur og lovgivning. Formålet var på baggrund af det udredende arbejde at opstille en konsensusdefinition.

Dette var imidlertid et langt mere optimistisk og radikalt projekt, end man måske umiddelbart forestiller sig. Det er endvidere også klart, at projektet langt hen ad vejen fejlede. Terrorforskere henviser stadig til *Political Terrorism*, men anvender kun sjældent den definition, der skulle være værkets primære bidrag.

Det kan her være nyttigt at sondre mellem den juridiske brug af begrebet på den ene side og den akademiske og den politiske på den anden. I den juridiske kontekst er dommerens afgørelse den ultimative garant for, at man vil kunne afgøre, om en given handling er terror eller ej. En sådan ”suveræn” findes imidlertid hverken i en demokratisk politisk virkelighed eller i en akademisk. Vi står derfor stadig uden en egentlig fastlagt og fælles definition af det emne eller den genstand, vi udforsker.

Reaktionerne er forventelige. Nogle bliver utålmodige, vælger sig en definition og arbejder med den. Der er dem, som hævder, at der slet ikke er noget problem. ”What looks, smells and kills like terrorism, is terrorism”, som en tidligere engelsk ambassadør, Sir Jeremy Greenstock, udtrykte det (i Saul, 2012). Og endelig er der dem, der forsøger at besvare spørgsmålet om, hvorfor det er så vanskeligt at komme med en præcis definition, og forsøger at sige noget om, hvad det bør have af konsekvenser for terrorforskningen i det hele taget. Vi tilhører den sidste gruppe.

Et frugtbart udgangspunkt for at udvikle denne tredje vej er den amerikanske politolog og politiske filosof William Connollys analyse af ”essentielt omtvistede begreber” i bogen *The Terms of Political Discourse*. Idéen om essentielt omtvistede begreber hentede Connolly hos W. G. Gallie, der præsenterede den i artiklen ”Essentially Contested Concepts” (1955-56). Connolly forstod sit bidrag som et forsvar for Gallies oprindelige position og samtidig som et forsøg på at gøre teorien anvendelig for politisk videnskab. Ud over Gallie er Connolly også inspireret af den (sen)wittgensteinske idé om, at betydning er brug (1993: 35ff). Hans teori indebærer et opgør med en sondring mellem tingenes verden og ordenes, hvilket er en yderst væsentlig pointe, når man ser på striden om terrorbegrebets definition.¹

At studere politiske begreber

At der ikke er konsensus om terrorbegrebet kan synes en fladtrådt pointe. Der er imidlertid mange bud på, hvorfor vi ser denne dissens og på, hvordan kampen om terrorbegrebet skal studeres. Vi vil om lidt præsentere Connollys teori om essentielt omtvistede begreber. Men inden da vil vi kort præsentere en række tidligere bidrag – først de to mest oplagte opponenter og dernæst to analysestrategier, som har været de mest anvendte i forhold til analyse af konsteringer af politiske begreber.

Den umiddelbare front er naturligvis de tilgange, som hævder, at der ikke *er* strid om terrorbegrebet eller ikke *burde* være det. Og følgelig at der bør kunne opstilles en universel gyldig og derfor ahistorisk definition. ”Terror er ...”. Vi kan her distancere os fra konventionalister, for hvem begreber kan defineres uden henvisning til en praksis eller materie. Schmid og Jongmans forsøg på at samle forskningsfeltet og nå frem til en definition, som så mange forskere som muligt ville kunne blive enige om, er et godt eksempel. Andrew Silke har slået til lyd for, at noget sådant netop er påkrævet for, at forskningen kan blive kumulativ (Silke, 2001).

Vi finder også et klart skel mellem begreber og praksis hos realisterne. Her stabiliseres begreberne imidlertid ved at henvise til en virkelighed ”derude”, vi alle står over for og konfronteres med. Man kunne her sondre mellem konventionelle realister (terroren har en given natur – den er voldelig, politisk, fremkalder frygt osv.) og moralske realister (alle sunde og almindelige mennesker vil tage afstand fra terroren, når de ser den, da den er et absolut onde). Den første gruppe tæller mange førstegenerationsterrorforskere (fx Wilkinson, 2001, Hansen, 2003), mens den anden tæller en række normative politiske teoretikere (Meisels, 2008; Primoratz, 2013). Som vi vil se nedenfor, finder den også genklang blandt politikere af forskellig observans.

Det, der forener konventionalister og realister, er, at de alle abonnerer på førsteordensagttagelser. Begreber skal facilitere beskrivelsen og observationen af ”det derude”, der i sig selv er uafhængigt af begreber. Vi er imidlertid ininteresserede i andenordensagttagelser. Vi observerer, hvordan folk bruger terrorbegrebet, snarere end observerer terroren ”selv”. Og ikke for at fordømme bestemte former for brug som akademisk problematisk eller moralsk usund, men simpelthen for at studere kampen om at definere terror som en integral del af en dynamisk politisk proces.

Herudover accepterer vi ikke sondringen mellem en akademisk, moralsk og politisk brug af begrebet. Begrebet bruges oplagt forskelligt inden for forskellige felter (jf. den tidligere diskussion af det retslige felt), men det betyder ikke, at den akademiske brug af begrebet er rent deskriptiv, den moralske rent

normativ, og den politiske brug udelukkende et spørgsmål om interesser og magt. Uanset hvordan man definerer terrorbegrebet med henblik på at lave førsteordensagttagelser inden for et af disse felter, er det altid også muligt og væsentligt at lave andenordensagttagelser af den brug af terrorbegrebet, der finder sted inden for dem. Det er netop her, det bliver tydeligt, at vi har at gøre med et essentielt omtvistet begreb.

Vi er imidlertid ikke de eneste, som interesserer os for begrebers skiftende politiske betydning. Både begrebshistorien og diskursanalysen har sans for, at begrebers betydning ændrer sig over tid, og at disse betydninger spiller en konstitutiv rolle i forhold til at rammesætte, hvad vi kan forstå ved politik, stat og samfund.

Begrebshistoriske analyser har bidraget væsentligt til studiet af terrorbegrebet. Man kan oplagt nævne Rudolf Walthers bidrag til *Geschichtliche Grundbegriffe* (2004). Han pointerer rigtigt, at terrorbegrebet tidligt havde en religiøs betydning (i betydningen en skælven i forhold til det guddommelige), og at det for alvor trådte ind på scenen som politisk begreb under Den Franske Revolution. Robespierre forstod terror som en nødvendig og retfærdig politisk dyd (Walthers, 2004: 345-346). Først med afslutningen af det jacobinske herredømme opstod begrebet ”terrorisme”, som kritikerne brugte til at pointere, at Robespierre var gået for vidt med sin politiske terror (2004: 348).

Idéhistorikeren Mikkel Thorup har i flere værker vist, at terrorbegrebet netop blev opfundet som en kriminalisering af den fremvoksende stats udfordrere (fx 2008, 2009). Med den moderne stats fremvækst blev antallet af aktører, der legitimt kunne udøve vold, reduceret til to: politiet, som bekæmper indre fjender, og militæret, som bekæmper ydre. Staten kunne herefter defineres som en enhed, der besad et legitimt voldsmonopol, hvilket blandt andet kom til at stå helt centralt i Webers berømte definition af staten (1921: 29).

Sådanne begrebshistoriske analyser viser, at terrorbegrebet over tid har forandret sig ganske voldsomt. De kan også hjælpe til at forklare tendenser i den måde, terrorbegrebet bruges på i dag. Eksempelvis synes den statscentristiske tanke, at terror er noget, der udøves af ikke-statslige aktører, at dominere megen terrorforskning. Terrorforskeren Richard Jackson (2008: 26) har fx gjort gældende, at kun 2 pct. af alle artikler i de anerkendte tidsskrifter om terror har statsterror som fokus. Vores fokus er på kontestering inden for en kortere periode: vores egen nutid. Hvor begrebshistorien har et diakront perspektiv, er vores primært synkront.

Et centralt element i traditionen for kritiske terrorstudier er netop studiet af terrorbegrebets skiftende betydning og af den kamp om at definere begrebet, som ligger bag disse. Traditionen er i høj grad et opgør med den primært posi-

tivistisk orienterede førstegeneration af terrorforskere (Smyth et al., 2008). Der har primært været to veje til disse indsigter. En går over Foucault (og anvender i særlig grad hans genealogiske metode) og videnskabssociologien (Stampnitzky, 2013), og en anden går over hegemonianalysen (Jackson, 2007; Herschinger, 2011). Da genealogien har det til fælles med begrebshistorien, at begge primært er diakrone tilgange, vil vi her koncentrere os om at positionere os i forhold til hegemonianalysen.

Her har kritikken af dominerende forestillinger om terror været central. I særdeleshed har mange pointeret, at diskursen om terror har haft den funktion, at den dæmoniserer den vestlige verdens fjender. Terrorbegrebet har hegemoniseret sikkerhedsdiskursen og knæsat et klart skel mellem "god" og "ond", "dem" og "os", hvilket i anden omgang har været medvirkende til at legitimere en lang række politiske tiltag: fra krige over undtagelseslignende retlige tiltag til udvidede overvågningprogrammer.

Vores problem med denne tilgang er, at sondringen mellem en hegemonisk og en dislokeret situation ofte er grovkornet, og at tilgangen derfor overbetoner "konsensus". Det er nødvendigt at åbne for, at nogle aspekter af et begreb kan optræde med hegemonisk lukkethed i en periode (fx dets valorisering), mens andre kan være præget af uenighed. Det er langt fra sikkert, at der findes så klare vindere og tabere i den politiske kamp om at definere terrorbegrebet, som hegemonianalysen synes at implicere.

Connollys perspektiv åbner op for en tolkning af kampen om terrorbegrebets virkelighed, som ikke ender i forsimplede dikotomier, hvor hegemoniet ikke klart vindes eller tabes, og hvor sondring mellem hegemoniske og dislokerede situationer ikke lader sig tegne knivskarpt. Dette vil blive tydeligt, når vi har præsenteret tilgangen.

Connollys tilgang til omtvistede begreber

Det er oplagt først at præcisere, hvad Connolly forstår ved et begreb. Forskellen mellem begreber og ikke-begreber er, at førstnævnte er abstrakte, sammensatte og kontekstafhængige. De adskiller sig fra andre ord, såsom navne, ved, at de ikke er bundet til en bestemt genstand. Et begreb kan bruges om en række forskellige begivenheder, følelser, handlinger osv. Begreber er sammensat af en række andre begreber. Og endelig kan begreber bruges i mange forskellige kontekster.

Når Connolly analyserer politiske begreber, tilføjer han yderligere to bestemmelser, som adskiller dem fra almindelige begreber. Politiske begreber er både normative og omtvistede. De er normative og handlingsanvisende, fordi de bærer på forestillinger om det gode liv (Connolly, 1993: 22-34). Deres status

som essentielt omtvistede kommer derimod af kombinationen af deres normativitet, kompleksitet og åbne anvendeshorisont (1993: 10). Begreber *kan* kontesteres; politiske begreber er "essentielt" kontesteret. Det vil sige: Begrebernes politiske karakter hidrører i al væsentlighed fra deres kontesterbarhed. Disse tre forhold vil vi nu kigge nærmere på.

Normativitet

For at noget kan blive omtvistet, kræves det, at der er en grund til at være uenig. Det kræves med andre ord, at der noget at strides om. Denne strid kan have sit udgangspunkt i moralske overbevisninger, interesser, magt eller lignende (Connolly, 1993: 22ff).

Det er imidlertid væsentligt, at striden ikke er rent normativ. De omtvistede begreber har også en væsentlig deskriptiv side. De vil ofte blive brugt, *som om* de var deskriptive begreber. Dermed adskiller de sig fra rene moralske henholdsvis æstetiske begreber. At et måltid mad smager dejligt, er en normativ påstand, som de færreste vil være uenige i er normativ. De fleste af os er enige om, at det i sidste ende er smagsforskelle, der kommer til udtryk, når vi diskuterer mad.

Når vi taler om essentielt omtvistede begreber, er det selve distinktionen mellem deskriptivt og normativt, som flyder ud. Selv hvis vi for et øjeblik antager, at vi i en definition fangede alle de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for, at noget kan karakteriseres som terror, ville man alligevel ikke have en neutral beskrivelse af fænomenet. Det skyldes, at beskrivelsen af noget som terror i dag samtidig også altid vil fungere som en fordømmelse af det.

Dette er en afgørende pointe for Connolly i forsvaret af Gallies oprindelige teori. Gallie er blevet kritiseret for ikke at sondre tilstrækkeligt mellem normative og deskriptive aspekter af begreber (Connolly, 1993:10-12), og den kritik mener Connolly altså er forfejlet, fordi man ikke kan adskille det deskriptive fra det normative i essentielt omtvistede begreber.

Kompleksitet

Med et begrebs kompleksitet mener Connolly, at dets betydning afhænger af andre begreber, som igen selv er vanskelige at definere. Begrebet frihed implikerer fx begreber som magt, vilje og valg.

For en videnskabelig undersøgelse af begreber er det ikke uden konsekvenser. I en positivistisk tilgang vil man forsøge at definere begrebet operationelt. Man vil stille en række spørgsmål, som er mulige at afprøve i virkeligheden. Man laver en model, der så vidt muligt fanger det, vi forstår ved begrebet i dagligsproget. Men hvis man behandler begreber, som er komplekse og tilmed

består af en række andre begreber, der også i sig selv er komplekse, begynder dette træk at blive problematisk. Connolly forklarer:

While investigators can, and often justifiably do, mark off any single concept with quotes to indicate that a conventionally accepted criterion or point is to be questioned or reappraised, matters change significantly when one is compelled to mark off consistently all such concepts employed in one's inquiry. Consider: "In the 'politics' of the United States, the intensification and spread of 'corruption' led to a decline in 'democracy' and the 'threat' of 'oligachal' controls." What is being *described* here? (Connolly, 1993: 34).

Problemet er med andre ord, at jo mere komplekse begreber bliver, jo vanskeligere bliver det at isolere en præcis neutral og testbar definition af dem, uden at man samtidig skaber et helt eget sprog, som er funktionelt inden for en bestemt videnskabelig kontekst, men ikke har meget at gøre med den sproglige virkelighed, som begrebet normalt befinder sig i.

Anvendelse

Kompleksiteten af et begreb bliver dog først for alvor et problem med det tredje aspekt, Connolly fremhæver som centralt. Når begreber bliver komplekse og derfor kommer til at rumme en række underordnede betydninger, bliver det muligt at strides om, hvilke kriterier der er centrale for den korrekte anvendelse af begrebet. Det er tilmed muligt, at begrebet spænder over så mange underbegreber, at nogle af dem kan være i direkte modstrid.

Problemet er, at selve det, at man forsøger at indsnævre begrebet ved at operationalisere og komme med klare definitioner, kan være med til at åbne det op for yderligere kontesteringer. Det skyldes, at de begrebsdimensioner, som man bruger til at definere begrebet med i detaljen, selv kan være essentielt omtvistede.

Connollys tilgang giver nogle fordele i forhold til de andre måder, hvorpå man tidligere har diskuteret problemerne med at definere terrorbegrebet. Særligt mener vi, at tilgangen tillader os at manøvrere mellem to faldgruber, som udgøres af relativisme og naiv realisme. Connolly er en god allieret her, fordi han med det (sen)wittgensteinianske udgangspunkt gør op med sondringen mellem tingenes verden og ordenes verden. Studiet af politiske begreber er med Connolly ikke bare et studie af diskurser om den politiske virkelighed, det er derimod et studie af den politiske virkelighed som sådan.

Samtidig åbner Connollys forståelse for en analyse af, hvorledes der omkring nogle begerer på én gang kan være tale om hegemoni og dislokation, hvis vi

her bruger Laclau og Mouffes begreber. Eksempelvis er det muligt, at der på én gang hersker stor enighed om, at terror er ekstremt ondt, samtidig med at begrebets betydning er dislokeret.

Vi har i det følgende valgt at arbejde med illustrative og anekdotiske eksempler for at vise bredden af problematikken. Man kunne også have valgt at arbejde med blot én hændelse og tematiseringen af den, fx terrorbegrebets kontestering i en retssag. Vi mener, dette er tilstrækkeligt for at vise, at terror er et essentielt omtvistet begreb, da eksemplerne både viser, hvor forskelligt begrebet bliver brugt, og samtidig tydeliggør, hvor kontesteret brugen af det er.

Terror og normativitet

Det siges ofte, at den enes terrorist er den andens frihedskæmper. Lige så ofte er dette udsagn blevet mødt med kritik og endda foragt (Netanyahu, 1986). For vores vedkommende er pointen i forhold til udsagnet, at det nok giver et indtryk af, at terrorbegrebet er omtvistet, men samtidig er indsigten ikke tilbunds gående nok, fordi der er tale om en rent normativ eller moralsk tanke. Det samme gælder ofte kritikken af den. Ikke desto mindre er det nødvendigt at have for øje, at dem, der af verdenssamfundet på et tidspunkt bliver betragtet som terrorister, sagtens senere kan fremstå som frihedskæmpere.

Menachem Begin, der var en højtstående terrorist/frihedskæmper i bevægelsen Irgun i årene op til Israels grundlæggelse, blev sidenhen anerkendt som den legitime politiske leder af landet. Nelson Mandela blev også anset for at være terrorist ganske længe. Margaret Thatcher udtalte i 1987, at enhver der troede, at ANC ville blive en del af det legitime styre i Sydafrika levede i et "cloud-cuckoo land" (Hoffman, 1999: 256). Ti år senere modtog Dronning Elizabeth II Nelson Mandela på officielt statsbesøg. Hele fire tidligere "terrorister" har modtaget nobelprisen: ud over Begin og Mandela også Yassir Arafat og Sean McBride (Zulaika og Douglas, 1996: x).

Når man fremdrager fakta som ovenstående, er det som oftest for at komme frem til den måske banale pointe, at forskellige aktører har interesse i at anvende terrorbegrebet på bestemte måder, og at politiske prioriteringer selvfølgelig kan ændre sig over tid. Alliancer skrifter. Men vi ønsker at gå et skridt videre og vise, at det omtvistede ikke blot er et spørgsmål om forskellige valoriseringer, men derimod også om vanskeligheden i at adskille normative og deskriptive udsagn.

Lad os derfor give ordet til Arafat, der på FN's generalforsamling den 13. november 1974 sagde følgende:

Those who call us terrorists ... seek to hide the terrorism and tyranny of their acts, and our own posture of self-defense. The difference between the revolutionary and the terrorist lies in the reason for which each fights. For whoever stands by a just cause and fights for the freedom and liberation of his land from the invaders, the settlers and the colonialists, cannot possibly be called terrorist (Arafat i Primoratz, 2013: 8).

Det centrale i citatet er, at der med forestillingerne om at være terrorist eller frihedskæmper nødvendigvis følger en række umiddelbart deskriptive påstande. Disse handler om, hvad man kæmper for, om det gøres i henhold til internationale konventioner, hvem der er aggressor mv. Det centrale for Arafat er med andre ord at definere, hvad en frihedskæmper og terrorist er. Imidlertid er det også klart, at der ligger stærke normative begreber til grund for denne tilstræbte deskriptive objektivitet. Arafat trækker på begreber som "retfærdighed" og "frigørelse" for at bestemme, hvad der objektivt set er en terrorist.

Det er klart, at Arafat ikke er nogen tilfældig stemme i diskussionen af, hvad en terrorist er. Både som formand for den palæstinensiske befrielsesorganisation PLO og som leder af det palæstinensiske selvstyre var han en central aktør på den ene side af den israelsk-palæstinensiske konflikt, som har fostret en lang række terrorangreb. Men det er værd at lægge mærke til, at en af Arafats argeste modstandere, Benjamin Netanyahu, udtaler sig på en meget lignende måde. I bogen *Terrorism. How the West can Win* (Netanyahu, 1986) skriver han: "We are asked to shed our normal revulsion for murderous acts and accept the notion, endlessly repeated, that 'one man's terrorist is another man's freedom fighter.' This is precisely what the terrorists would like us to believe". Derefter giver han sin definition: "Terrorism is the deliberate and systematic murder, maiming and menacing of the innocent to inspire fear for political ends" (1986: 8f). Det afgørende begreb er her "innocent". Netanyahu gør med andre ord præcis det samme som Arafat. Han forsøger at etablere en strengt objektiv definition af begrebet, og han trækker på let genkendelige moralske kategorier for at gøre det.

Arafat og Netanyahu formulerer sig tilnærmelsesvis enslydende, når de skal give en abstrakt beskrivelse af, hvad en terrorist er. Samtidig er det også klart, at de ville udpege helt forskellige agenter, så snart diskussionen bliver konkret. (Det er ikke utænkeligt, at de ville udpege hinanden). Dette udtrykker to pointer ganske klart: For det første er det tydeligt, at det i forhold til terrorbegrebet netop ikke er den rent moralske diskussion om "godt" og "ondt", der er afgørende for begrebets normativitet, men derimod sammenblandingen af de deskriptive og normative niveauer. For det andet er det også klart, at en

overfladisk uenighed om begrebets betydning ganske let kan dække over en stærk uenighed om, hvordan og om hvad det anvendes.

Terror og kompleksitet

Man skal ikke undersøge mange definitioner af terror, før man indser, at der er tale om et komplekst begreb. I Schmid og Jongmans studie af de 109 identificerede terrordefinitioner brød de disse ned i delelementer med henblik på at undersøge, om terrorbegrebet havde en kerne, som så kunne danne grundlag for deres foreslåede konsensusdefinition. Her er den fulde liste af begrebsdimensioner:

1. Violence, force: 83.5%
2. Political: 65%
3. Fear, terror emphasized: 51%
4. Threat: 47%
5. (Psych.) effects and (anticipated) reactions: 41.5%
6. Victim-target differentiation: 37,5%
7. Purposive, planned, systematic, organized action: 32%
8. Method of combat, strategy, tactic: 30.5%
9. Extranormality, in breach of accepted rules, without humanitarian constraints: 30%
10. Coercion, extortion, induction of compliance: 28%
11. Publicity aspect: 21%
12. Arbitrariness; impersonal, random character; indiscrimination: 21%
13. Civilians, noncombatants, neutrals, outsiders as victims: 17.5%
14. Intimidation: 17%
15. Innocence of victims emphasized: 15.5%
16. Group movement, organization as perpetrator: 14%
17. Symbolic aspect, demonstration to others: 13.5%
18. Incalculability, unpredictability, unexpectedness of occurrence of violence: 9%
19. Clandestine, covert nature: 9%
20. Receptiveness; serial or campaign character of violence: 7%
21. Criminal: 6%
22. Demands made on third parties: 4% (Schmid og Jongman, 1988: 5-6).

Schmid og Jongman ender med 22 underbegreber, og der er faktisk kun tilnærmelsesvis konsensus om én af disse, nemlig at terror er en voldelig handling. Vi bør endvidere bemærke, at ingen af disse dimensioner er unikke for fænomenet

terror. Der findes andre voldelige handlinger end terror, andre typer af politiske handlinger, der findes andre handlinger, som skaber frygt osv.

Det, vi her kalder for terror, henviser til en lang række fænomener uden nogen fælles kerne. Hver gang vi benævner et fænomen terror, har det derfor som konsekvens, at definitionen bliver mere kompleks. At definitioner i dag skal kunne rumme cyberterror (som kun forårsager materiel skade) og katastrofisk terror (som er defineret ved sit apokalyptiske potentiale snarere end ved en politisk ambition) giver et godt billede af, hvor vidt terrorbegrebet forventes at kunne spænde.

Det første problem er altså, at definitionerne er sammensatte, og at de ikke har en kerne. Det andet er, at hver af disse dimensioner i sig selv er problematiske og kalder på yderligere definitioner. Vi kan på ingen måde diskutere alle de nævnte begrebsdimensioner i terrorbegrebet her, men vi kan gøre det tydeligt, at nogle få af dem er ganske åbne for forskellige definitioner, hvilket blot øger kompleksiteten.

Voldsbegrebet står som nævnt centralt i forsøget på at indkredse terrorens væsen. Voldsbegrebet er imidlertid selv et begreb, som har været diskuteret vidt og bredt i akademisk litteratur. Væsentligt er for det første, at termen vold naturligvis ikke er nogen neutral term. *Force*, altså magtanvendelse, fremstår for mange som en mere neutral term, men *violence* er på helt samme vis som terror et signalord, der kalder på umiddelbar fordømmelse. På helt samme måde som terrorbegrebet fordobles med et begreb om frihedskæmper for at muliggøre henholdsvis en positiv og en negativ valorisering, fordobles voldsbegrebet også i en sontring mellem illegitim vold og legitim magt.

Som Hannah Arendt (1972: 103-198) har påpeget, står sontringen mellem magt og vold netop centralt i moderne demokratier, hvor det første er en handling, som henter legitimitet fra et givet politisk samfund. Magten udøves med udgangspunkt i en regering, som er valgt af befolkningen og af aktører, som har bemyndigelse til det. Volden derimod er tavs. Den er ikke begrundet og legitimeret diskursivt, og den udøves ikke af aktører, som har bemyndigelse til det. Som det allerede ses i Arendts forståelse, trækker voldsbegrebet på en række andre begreber, som selv må specificeres. Og disse er mindst lige så kontesterede som voldsbegrebet. Den vigtigste er igen forestillingen om staten/det politiske fællesskab.

Hvilket fællesskab legitimerer voldshandlingen (og transformerer den til magtudøvelse)? Det gør staten. Statens legitime voldsmonopol kan ende med at dække over, at stater kan udøve terror. Er USA's droneprogram i Pakistan og Yemen vold eller magtudøvelse (Cavallaro, Sonneberg og Knuckey, 2012)? Man kan forsøge at begrunde handlingerne i det internationale samfunds vilje,

men hvordan lader den sig identificere? Kræver det enighed i FN's Generalforsamling, er det tilstrækkeligt med enighed i Sikkerhedsrådet, eller kan man blot henvise til værdier som international orden og stabilitet? Uanset hvordan man svarer her, er det tydeligt, at sontringen mellem vold og magtudøvelse ikke i sig selv fungerer som en definatorisk stopklods.

Det kan også diskuteres, hvor nær forbindelsen mellem aktøren og ofret skal være, for at noget kan omtales om vold. Hvis man iværksætter en fødevareembargo, der som konsekvens har, at tusinder af børn sulter ihjel, er det så udtryk for illegitim voldsudøvelse, måske endda terror, eller er det blot magtudøvelse?

Johan Galtung (1971) har argumenteret for, at det giver mening at tale om strukturel vold, og andre har talt om systemisk vold (Žižek, 2009). I begge tilfælde er der tale om en vold, som ikke umiddelbart kan forbindes med en specifik, identificerbar aktør. Vi stiller os ikke her på nogen side i diskussionen af, hvad der kendetegner vold. Vi påpeger blot, at vold på ingen måde er et entydigt begreb, og at der findes en vigtig diskussion om voldens væsen både blandt filosoffer, sociologier og andre forskere. Pointen er "blot", at terrorbegrebet er komplekst, fordi det indeholder andre begreber, som i sig selv er vanskelige at give en entydig definition på.

Political motivation er også et vanskeligt begreb, især da det forudsætter en præcis forståelse af det politiske. Hvad er en politisk handling? Er det en politisk handling at stemme til folketingsvalg? Hvis man mener, at det repræsentative demokrati er den rette arena for det politiske, så ja; hvis man derimod mener, at det repræsentative demokrati er borgerskabets middel til at holde lavere klasser uden for indflydelse, er det nærmest en afpolitiserende handling. Er det en politisk handling at bringe sit barn i skole? De fleste vil svare "nej", men hvis barnet er af hunkøn og man bor i Afghanistan, vil mange sikkert hævde, at det er en politisk handling.

Kari Palonen (2003) sondrer mellem fire forståelser af det politiske; det politiske forstået som en arena – politik som polity. Altså forestillingen om det politiske som bundet til en specifik location: staten eller en agora (offentligheden). For det andet det politiske som forestillingen om en bestemt politik – politik som policy (såsom uddannelsespolitik og arbejdsmarkedspolitik). For det tredje det politiske som en særlig aktivitet. Det kunne være handlinger, som er bindende, autoritative, og som sanktioneres med vold. Og endelig politik som det at politisere, at bryde op i meningsfelter, som er givet ved en hegemonisk lukkethed. En pige, der insisterer på at gå i skole i Afghanistan, selvom det indebærer en vis fare, er et godt eksempel på det sidste. Det var netop på den baggrund, at Malala Yousafzai i 2014 blev den yngste modtager af Nobels Fredspris nogensinde.

Hvis vi følger denne firdeling af det politiske, kan spørge, hvad det er, der gør terrororganisationer politiske. Er det, fordi de udfordrer staten og dens institutioner? Eller er de politiske, fordi de har en vision for, hvordan samfundet skal indrettes? Er de politiske, fordi de tvinger deres visioner igennem med vold og mod flertallets ønske? Eller er de politiske, fordi de udfordrer samfundets bærende værdier, fx sondringen mellem legitim magt og illegitim voldsudøvelse?

De fire aspekter er ikke nødvendigvis fuldstændig adskilte, men uanset åbner sig en lang række spørgsmål i forlængelse af dem. Underbegrebet *political motivation* stiller mindst lige så mange spørgsmål, som det besvarer, når det kommer til at definere terrorbegrebet.

Vores pointe skulle forhåbentlig nu være tilstrækkelig klar. For det første er definitionen af terror sammensat. Og dette giver muligheden for at betone forskellige komponenter. For det andet fører forsøget på at specificere begrebsdefinitioner blot til nye uklarheder, som har behov for at blive specificerede.

Dermed er vi tilbage ved det problem, som vi så Connolly udpege ovenfor. Hvis den videnskabelige brug af et begreb foregår under betingelse af konstruktionen af en særlig model for begrebet, der indebærer en række underbegreber, som igen kun kan forstås ved at der konstrueres en særlig model, så kan man sætte spørgsmålstegn ved, hvad der overhovedet beskrives, når man bruger det overordnede begreb. Hvis vi kun kan bruge terrorbegrebet ved at betjene os af sætninger som ”’Terror’ er ’politisk motiveret’ ’vold’”, så kan vi stille spørgsmål ved, om vi overhovedet beskriver noget virkeligt fænomen med begrebet.

Terrorbegrebets anvendelse

Et begreb, som går igen i flere statslige institutioners definitioner af terror er *clandestine agents*. I 1983 definerede U.S. Department of State terror som ”premeditated, politically motivated violence perpetrated against noncombatant targets by subnational groups or clandestine agents, usually intended to influence an audience” (Schmid, 1984: 33). Hvis terror udføres af stater, gøres det ifølge denne tankegang som clandestine agents. Dette går imod en del teorier om terrorisme, og det synes at modsige en vigtig del af det 20. århundredes historie. Terrorbombninger var en helt central del af krigsførelsen i Anden Verdenskrig. Både de allierede og aksemagterne benyttede denne taktik.

Tankegangen går igen i den definition, som Schmid og Jongman kommer frem til i deres fælles værk *Political Terrorism*. ”Terrorism is an anxiety-inspiring method of repeated violent action, employed by (semi-)clandestine individual, group, or state actors ...” (Schmid og Jongman, 1988: 28)

Læg her mærke til at Schmid og Jongman gør sig særlig umage for at specificere, at terror både kan udføres af individer, grupper og stater. Det er dog værd at bemærke grammatikken i sætningen. De bruger ”(semi-)clandestine” som overbegreb for både individer, grupper og stater, der udøver terror. Hvilket bringer os tilbage til spørgsmålet, om USA var en ”(semi-)clandestine agent”, da man bombede Hiroshima og Nakasaki.

Problemet, vi støder ind i her, handler om terrorbegrebets anvendelsesområde. Det, som italesættes som terror, kan også italesættes som krig eller kriminalitet. Fx forstod 70’ernes mest kendte venstreorienterede terrororganisationer deres aktiviteter som krigsførelse. Det hedder Rote Armee Fraktion og *Brigate Rosse*. Da Gudrun Ensslin blev fængslet, insisterede hun sågar på, at hun skulle behandles som krigsfange med de privilegier, det nu engang afstedkom. Det var også centralt for flere af repræsentanterne for 70’ernes røde terror, at man ikke dræbte ”civile”. RAF mente tydeligvis, at man selv fulgte krigens love.

Her kan vi allerede se, hvorledes vægtningen af bestemte underbegreber i definitionen af terror kan medføre stærke politiske tvister. For det, som Ensslin gjorde ved at insistere på at være krigsfange, kan netop forstås som et forsøg på at udnytte det ottende begreb på Jongmans liste over underbegreber i terrordefinitioner: *Method of combat, strategy, tactic*. Hvis terror er en særlig form for krigsførelse, i betydningen en metode en strategi eller en taktik, så synes logikken at være, at dem, der betjener sig af den, må falde ind under krigens regler. I forbindelse hermed er det mindre væsentligt, om Ensslins påstand havde juridisk vægt. Det centrale er, at terrorbegrebets underdimensioner åbner op for store politiske tvister.

Det er faktisk først i 70’erne, og med netop fordømmelsen af bevægelser som Rote Armee Fraktion, at terrorbegrebet for alvor slår igennem. Lisa Stampnitzky (2013: 1ff) indleder sit videnskabssociologiske studie af terrorfeltets fremkomst med en historie om en flykapring i New York 3. august 1961. Leon Bearden og hans 16-årige søn kaprede en Boeing 707 fra Continental Airlines og forlangte at blive fløjet til Cuba, hvor han ville sælge flyet til Fidel Castro. Den snarrådige pilot overbevidste dog Leon om, at flyet måtte tanke op i El Paso. Her punkterede FBI agenter flyenes dæk og ødelagde den ene motor, så det ikke kunne lette, og de overmandede herefter de to flykaprere. Da Leon Bearden og hans søns sag kom for retten, blev de i første omgang dømt skyldige i kidnapning og i at have transporteret et fly over statsgrænsen. Straffen var for Leons vedkommende livsvarigt fængsel, mens sønnen blev dømt til forvaring på en institution til sit 21. år. Dommen blev anket, og i denne anden omgang blev de blot dømt for at have ”obstrueret international handel”. Der var på intet tidspunkt nogen, som omtalte sagen som terror – i *New York Times* blev sagen

fx blot omtalt som ”et vildt eventyr”. Der var i øvrigt mere end 100 flykappinger i denne periode, ofte foretaget af folk som ønskede at flygte fra Cuba, men de blev alle håndteret uden stor dramatik, og uden at disse hændelser blev benævnt terror.

Godt og vel ti år senere og ikke mindst med terrorgruppen Sorte Septembers drab på 11 israelske atleter 5. september 1972 var alt ændret. Terroren var nu på alles læber, og begreber som kidnapning, flykapping, oprør og revolutionær vold gled nærmest ud af sproget. Antallet af hændelser, man benævnte terror, eksploderede, der blev afholdt et utal af konferencer om emnet, der blev startet tidsskrifter dedikeret kun til dette emne. Mange af disse nye eksperter, som skrev i disse tidsskrifter, var tidligere eksperter i områdestudier, i oprørsgrupper, i guerillastrategi, i kidnapninger og kappinger.

Man kan selvfølgelig hævde, at en ny mere dramatisk, og i hvert fald mere international og mediebevist terror, voksede frem. En form for terror, som påkaldte sig en hel anden grad af politisk bevågenhed end tidligere. Men også en række fænomener, man havde set tidligere, såsom kidnapninger, flykappinger og likvideringer, blev nu omtalt som terror. Det var også udtryk for et ændret politisk syn på virkeligheden. At omtale disse hændelser som terror omgav dem med en alarmisme, der efterfølgende kunne legitimere en række undtagelsestilstandslignende tiltag. At tematisere det, som man tidligere have benævnt som flykappinger og kidnapninger, som terror bidrog til at sikkerhedsliggøre disse fænomeners bekæmpelse.

Som vi bemærkede ovenfor, har terrorbegrebet i dag udviklet sig så meget, at det også omfatter cyberterrorisme, som indtil videre ikke har forvoldt andet end materiel skade. Med andre ord kan der opstå tvister om selv det mest dominerende underbegreb på Schmid og Jongmans liste ovenfor: vold. Selvom terror af mange bliver opfattet som handling, der indebærer ekstrem fysisk vold, karakteriserer vi i dag bestemte ikke-voldelige handlinger som terror.

Et nyligt eksempel er dyrerettighedsaktivisten Jake Conroy, der blev dømt for indenrigsterror i USA og sad i fængsel i flere år, fordi han var med i en organisation, der arbejdede for at stoppe dyremishandling i laboratorieforsøg. Hans politiske arbejde i organisationen SHAC var ikke voldeligt, men fordi organisationen opererede i mere end én amerikansk stat, og fordi et firma mistede mere en 10.000 dollars som følge af hans handlinger, kunne han dømmes for terrorisme (Cramon, 2015).

Dette bringer os tilbage til en lidt provokerende sammenligning, vi antydede ovenfor. Hvis dyrerettighedsaktivisme og cyberterrorisme, som ikke har direkte volds ofre, kan karakteriseres som terror, hvad er det så, der afholder os fra at karakterisere hårde sanktioner som terrorisme? Igen vil vi ikke svare,

men blot betone, at spørgsmål af denne typer presser sig på – ikke blot i en akademisk virkelighed, men også i en politisk.

Konklusion – og et svar til en kritiker

Vores argument om, at terror er et essentielt kontesteret begreb, siger, at en helt igennem klar og neutral definition af begrebet ikke kan gives. Dette er en pointe, som vi tidligere har fremsat i en anden sammenhæng, hvor argumentet også er blevet mødt af en interessant kritik (Lippert-Rasmussen, 2014).

Strategien i kritikken går ud på at påpege, at det rent faktisk ikke er vanskeligt at lave en definition af terrorisme. Man kan ganske enkelt lave en.² Derefter argumenteres der for, at der faktisk er stor enighed om, hvad terrorisme er i bestemte situationer: I tiden lige efter et terrorangreb er de fleste enige om, at det, der skete, var terror. Efterfølgende påpeges det, at det, som vi her fremsætter af argumenter omkring terrorbegrebets essentielle kontesterbarhed, kun lykkes med at vise, at folk er uenige om *anvendelsen* af begrebet, men ikke om hvad begrebet *betyder*. Med andre ord er tanken, at folk generelt har meget ens idéer, når de bruger begrebet ”terror”, men at de blot er uenige om, hvilke handlinger der passer ind under begrebet.

Argumentet kan endvidere suppleres med en påstand om, at det kun er på baggrund af enigheden om, hvad begrebet betyder, at det overhovedet er muligt, at folk kan blive så voldsomt uenige om anvendelsen. Dette svarer lidt til påpegningen af, at hvis vores argument er rigtigt, og hvis terrorbegrebet ikke kan defineres som følge deraf, så ender vi i en situation, hvor begrebet bliver konturløst. Lippert-Rasmussen (2014) siger (rigtigt): ”Det er en gængs politisk strategi at omdefinere begreber lejlighedsvist og opportunistisk, men det bør man ikke tage for pålydende og til indtægt for begrebers konturløse karakter.”

Vi vil i det følgende kort behandle disse påstande efter tur. For det første er det naturligvis åbenlyst rigtigt, at det er muligt at definere terrorbegrebet. Men dette er en pointe, som ikke fører særligt meget med sig. Man kan i princippet altid definere alting. Vi kan fx definere ”agurk” som ”en blå fugl med langt næb”. Problemet med definitioner er ikke muligheden af at lave dem, det egentlige problem handler om deres virkelighed. Altså om de rent faktisk har gennemslagskraft og virker i sproget, som det nu engang bliver anvendt. Definitionen af ”agurk” som ”blå fugl med langt næb” har ikke store chancer for at vinde udbredelse. Spørgsmålet er, om der findes én definition af terror, som rent faktisk er virksom, og som bliver anvendt som sådan.

Vores pointe er her igen (sen)wittgensteiniansk. Der findes ikke nogen ”ren” mening hinsides enhver brug. Tværtimod er enhver mening bestemt ved den brug, som den kan få i en sproglig praksis. Dermed mener vi at kunne gøre

gældende, at en strid om begrebers anvendelse altid også er en strid om deres egentlige mening. Sagt på en anden måde er det vores interesse at beskrive sociologisk, hvordan et ord virker i en bestemt social sammenhæng, snarere end at lave en rent filosofisk eller logisk analyse af begrebets betydning.

Det er rigtigt, at der i bestemte situationer hersker enighed om, at en bestemt handling er terror. Det er der ofte, når mange mennesker fordømmer terroren, umiddelbart efter den har fundet sted. Vi hævder imidlertid, at det vil være at gå fejl af den konkrete sproglige situation og de talehandlinger, som finder sted i den, hvis man mener, at enigheden er udtryk for, at folk her er enige om *en definition*.

Fænomenologisk set er det, der sker, når folk samles i medier og offentligheden efter et terrorangreb, at man samles om at sørge over, at være vred over, at fordømme, at hade eller at frygte det, der er sket, og dem, der har gjort det. Men det vil være en meget dårlig beskrivelse af, hvordan folk udlever disse følelser, fx vrede, hvis man sagde, at de havde en fælles definition af terror, som de var vrede over at have set et eksempel på. Vrede fordrer ikke klare definitioner. Tværtimod er klare definitioner noget, der tager bevidstheden ind i en rationel og distanceret tankegang og diskurs, hvor vrede (og lignende stærke følelser) ofte har svære betingelser.

Set i det lys er det ikke overraskende, at det ofte er nemmere at blive vred, hvis man ikke er fuldstændig klar over, hvad det egentlig er, der er årsag til vreden. Hvis man betragter terrorbegrebet i denne optik, er det netop et uklart, men dog yderst negativt ladet ord, der snarere minder om en ed eller en forbandelse, end det minder om et begreb med en klar betydning. Enigheden om, hvad der er terror, som man finder i kølvandet på et angreb, bør på denne måde blive forstået som en enighed, der mere har karakter af et udbrud eller et råb i vrede, fx ”Jeg bliver så forbandet rasende!”, end af et klart og tydeligt udsagn, der siger noget præcist om en bestemt begivenhed.

Denne tankegang kan vi også overføre til argumentet om, at det slet ikke ville være muligt at strides om anvendelsen af begrebet om terror, hvis ikke man i første omgang var enige om begrebets betydning. For pointen er, at det på ingen måde er en forudsætning for at strides, at man i første omgang er enige om, hvad man strides om. Ganske mange uoverensstemmelser bunder i fraværet af klarhed over stridens udgangspunkt eller rationale. Ofte er det endda meget nemmere at fastholde en negativ eller voldelig adfærd over for en modpart, for så vidt at vi ikke har klarhed over, hvad det egentlig er, der skiller os.

Dette bringer os frem til den sidste pointe, som handler om, at vores argument skulle føre til en form for begrebslig konturløshed. Som vi forstår denne

anklage, er det, der truer her, en form for relativisme, som virker underminerende for enhver seriøs videnskabelig undersøgelse af terrorisme. Hvis man ikke kan definere begrebet, kan det måske være vanskeligt at forestille sig, at man skulle kunne bruge det til noget som helst i videnskabelig øjemed.

Her er vores svar, at det måske godt kan være, at selve begrebet om ”terror” virker konturløst som en konsekvens af vores argumentation, men det betyder ikke, at undersøgelsen deraf bliver umulig. Man skal blot lede efter konturer et andet sted, end man ellers ville gøre. Vi mener ikke, at man kan få klare konturer eller sikre distinktioner ud af at betragte terrorbegrebet indefra – altså fra en betragtning af det, der præcist ligger i begrebet, og hvad vi kan beskrive med det. Men man kan i stedet få ganske meget ud af at betragte begrebet udefra, hvor det ikke fremstår så meget som et begreb med en klar mening, men derimod som et objekt, forskellige parter kan strides eller samles om på forskellige måder.

Billedligt talt kan man se terrorbegrebet som en pokal, to sportshold konkurrerer om at besidde. Selve pokalens betydning er i denne forbindelse stort set underordnet – dens væsentligste funktion er blot at være der, som det objekt der strides om – men på trods af at pokalen som sådan måske næsten ikke rigtig betyder noget, kan man uden problemer tegne forskellige meget klare sondringer, konturer og distinktioner op for, hvad kampen går ud på. Man kan sige en masse om, at der er forskellige hold, der konkurrerer med hinanden – altså om fællesskab og om strid. Man kan også sige en hel del om holdenes styrker og svagheder.

Og på samme måde med terrorbegrebet. At det er et essentielt kontesteret begreb vil på denne måde sige, at dets funktion ikke først og fremmest er at have en klar og tydelig betydning, men derimod at være genstand for uoverensstemmelse eller sammenhold. Hvis man vil forstå det politiske liv i et givet samfund, må man forstå den måde, det benytter begreber på. Begreber som demokrati, frihed, retfærdighed, legitimitet – og terror – beskriver ikke kun et givet politisk samfunds eller systems karakter og truslerne mod det. Disse begreber er en del af det politiske spil. Det vil således være forkert – for ikke at sige naivt – at forstå disse begreber som nogle, der blot beskriver, hvad der foregår i det politiske rum. Vores politiske sprog er med til at skabe vores virkelighed. De *er* en del af denne virkelighed og står dermed ikke uden for den. Og blandt disse centrale begreber, som skaber vores verden, er begrebet terror måske i dag et af de allervigtigste.

Noter

1. Connollys teori handler i udgangspunktet om begreber, som er i dag fremstår med en eksplicit positiv ladning (for en kritik af dette se Freedon (1994: 142)). Vores pointe er, at kampen om de negative begreber også er konstitutiv for det politiske.
2. ”Terrorisme er en politisk voldshandling, der udøves mod en person eller gruppe af personer, med det formål at skræmme eller intimidere en større gruppe, som regel en befolkning eller en nation” (Lippert-Rasmussen, 2014).

Litteratur

- Arendt, Hannah (1972). *Crisis of the Republic*. New York: Harcourt Brace & Company.
- Cavallaro, James, Steven Sonnenberg og Sarah Knuckey (2012). *Living under Drones: Death, Injury, and Trauma to Civilians From US Drone Practices in Pakistan*. New York and Stanford: Stanford Law School.
- Connolly, William E. (1993). *The Terms of Political Discourse*. Oxford: Blackwell Publishing Inc.
- Cramon, Lærke (2015). Terroristen, der ikke gør en hveps fortræd. *Information*, 9. august.
- Freedon, Michael (1994). Political concepts and ideological morphology. *The Journal of Political Philosophy* 2 (2): 140-164.
- Gallie, Walter Bryce (1955-56). Essentially contested concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society* 56: 167-198.
- Galtung, Johan (1971). A structural theory of imperialism. *Journal of Peace Research* 8 (2): 81-117.
- Hansen, Birthe (2003). At definere terrorisme. *Arbejdsrapport 2003/08*. København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Herschinger, Eva (2011). *Constructing Global Enemies: Hegemony and Identity in International Discourses on Terrorism and Drug Prohibition*. New York: Routledge.
- Hoffman, Bruce (1999). *Terrorism and Weapons of Mass Destruction: An Analysis of Trends and Motivations*. Santa Monica: RAND.
- Hoffman, Bruce (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Jackson, Richard (2007). Constructing enemies: ”Islamic terrorism” in political and academic discourse. *Government and Opposition* 42: 394-426.
- Jackson, Richard (2008). An argument for terrorism. *Perspectives on Terrorism* 2 (2): 25-32.
- Lippert-Rasmussen, Kasper (2014). Det er ikke svært at definere terrorisme. *Politiken*, 26. oktober. <http://politiken.dk/debat/profiler/filosofferne/ECE2465296/det-er-ikke-svaert-at-definere-terrorisme/>

- Meisels, Tamar (2008). *The Trouble with Terror. Liberty, Security, and the Response to Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Netanyahu, Benjamin (1986). *Terrorism. How The West Can Win*. New York: Avon Books.
- Palonen, Kari (2003). Four times of politics: policy, polity, politicking, politicization. *Alternatives* 28 (2): 171-186.
- Primoratz, Igor (2013). *Terrorism. A Philosophical Investigation*. Cambridge: Policy Press.
- Saul, Ben (2002). The challenge of defining terrorism. <http://www.isn.ethz.ch/layout/set/print/content/view/full/2460?id=en&id=152677>
- Schmid, Alex P. (1984). *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases, and Literature*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Schmid, Alex P. og Albert J. Jongman (1988). *Political Terrorism: a New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, 2nd ed. Amsterdam: North-Holland.
- Silke, Andrew (2001). The devil you know: continuing problems with research in terrorism. *Terrorism and Political Violence* 13 (4): 1-14.
- Smyth, Marie Breen et al. (2008). Critical terrorism studies – an introduction. *Critical Studies on Terrorism* 1 (1): 1–4.
- Stampnitzky, Lisa (2013). *Disciplining Terror. How Experts Invented ”Terrorism”*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thorup, Mikkel (2008). *Pirater, terrorister og stater*. Aarhus: Klim.
- Thorup, Mikkel (2009). Fra skræk og rædsel til politik – tidlige kapitler i terrorbegrebets begrebshistorie. *Kritik* 42 (192): 96-108.
- Walther, Rudolf (2004). Terror, Terrorismus, pp. 323-440 i Otto Brunner, Werner Conze og Reinhart Kosellek (red.), *Geschichtliche Grundbegriffe*, Band 6. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Weber, Max (1921). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr Siebeck
- Wilkinson, Paul (2001). *Terrorism versus Democracy. The Liberal State Response*. London: Routledge.
- Žižek, Slavoj (2009). *Violence. Six Sideways Reflections*. London: Profile Books.
- Zulaika, Joseba og William A. Douglass (1996). *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*. London: Routledge.